

DEN ENEROTHSKA PROFESSUREN
eller
Konsten att tolka ett testamente

B-uppsats i idéhistoria VT-92
Skriven av Peter Larsson
Handledare, Erland Sellberg

INNEHÅLL

INLEDNING, sid 3

OLOF ENEROTHS LIV, HANS TESTAMENTE MED DESS DONATION,
TOLKNINGARNA AV HANS TESTAMENTSFÖRESKRIFTER OCH TILLKOMSTEN AV
DEN ENEROTHSKA PROFESSUREN, sid 4

- Olof Eneroths liv och hans testamente, sid 4
- Eneroths donation till Stockholms högskola och tolkningarna av hans testamentsföreskrifter, sid 5
- Upprättandet av den Enerothska professuren, sid 5

HUR KAN PSYKOLOGER OCH FYSIOLOGER SÖKA TILL SAMMA PROFESSUR? sid 5

- Den historiska kopplingen mellan fysiologi och psykologi, sid 5

DE TRE HUVUDKANDIDATERNA TILL PROFESSUREN, sid 6

- Ernst Abramson, fysiolog, sid 6
- David Katz, psykolog, sid 6
- Adhémar Gelb, psykolog, sid 6

GESTALTPSYKOLOGIN OCH DEN FENOMENOLOGISKA METODEN SAMT KATZ'
OCH GELBS KOPPLING TILL DESSA, sid 7

- Gestaltpsykologin och den fenomenologiska metoden, sid 7
- Katz' och Gelbs koppling till gestaltpsykologin, sid 7

DE SAKKUNNIGES UTLÅTANDEN ANG. DEN ENEROTHSKA PROFESSUREN, sid 8

- Torsten Thunbergs tolkning ang. professurens innebörd, sid 8
- Thunbergs bedömning av de sökande, sid 8
- Einar Tegens tolkning ang. professurens innebörd, sid 9
- Tegens bedömning av de sökande, sid 10
- Jens Lindhards tolkning ang. professurens innebörd, sid 11
- Lindhards bedömning av de sökande, sid 11
- Edgar Rubins tolkning ang. professurens innebörd, sid 11
- Rubins bedömning av de sökande, sid 12

VILKEN TOLKNING VANN? sid 12

VAD HÄNDE SEDAN? ETT LITET EFTERSPEL, sid 12

LITTERATURFÖRTECKNING, sid 14

NOTFÖRTECKNING, sid 14

INLEDNING

År 1876 upprättade en svensk vid namn Olof Eneroth sitt testamente. Vid sin död skulle hans pengar doneras till Stockholms högskola och han ville att man skulle inrätta en professur som skulle behandla naturlagarnas samband med de lagar som styr människan. Han dog 1882, men först 1934 kom man inom högskolans styrelse överens om hur man skulle bära sig åt med Eneroths svårtolkade testamente och därigenom kunde man instifta och ledigförklara den Enerothska professuren, först 1937 tillsattes den.

Av alla de som sökte till professuren så har jag koncentrerat mig på tre personer. 1) Ernst Abramson, fysiolog. 2) Adhémar Gelb, psykolog. 3) David Katz, psykolog. Anledningen är att det är dessa tre som i sakkunnighetsutlåtandet genomgående bedöms som de mest kompetenta till professuren.

Uppsatsen kommer i korthet att beröra Olof Eneroth och hans testamente. Därefter kommer vi att följa kampen mellan den humanistiska och den naturvetenskapliga fakulteten i deras strävan att få räkna professuren till deras fakultet. Slutligen får vi se hur de fyra sakkunniga tolkar testamentets innebörd och därigenom vilken vetenskaplig inriktning den skall räknas till, en naturvetenskaplig eller en mer humanistisk sådan.

De två psykologerna Katz och Gelb var båda två påverkade av gestaltpsykologins helhetspsykologiska och som jag anser humanistiska synsätt (Vad jag menar menar med att de har ett humanistiskt synsätt återkommer jag till senare i uppsatsen). Abramson däremot var fysiolog och anslöt sig därför till naturvetenskapens empiristiska metod och atomistiska synsätt.

Något som intresserar mig är hur det kunde komma sig att två personer med en i huvudsak humanistisk vetenskapssyn och en person med ett renodlat naturvetenskapligt synsätt kunde söka till samma professur.

En annan sak som intresserar mig är hur de fyra sakkunniga kunde tolka Eneroths testamentsföreskrifter så att det vetenskapliga synsätt som de tyckte att professuren i huvudsak skulle ha stämde överens med den ämnesinriktning som de själva företrädde. Två av de sakkunniga var fysiologer. En var experimentell psykolog och den fjärde var praktisk filosof och samtidigt mycket intresserad av sociologi. Det var alltså två representanter för ett renodlat naturvetenskapligt synsätt och två stycken personer som jag anser stod det humanistiska synsättet närmare än det naturvetenskapliga.

Mitt syfte med uppsatsen är dels att visa på de band som finns mellan psykologin och fysiologin och som gjorde att de tre huvudkandidaterna ansåg sig kunna söka till samma professur. Men samtidigt vill jag visa på det som skiljer de tre sökande åt och som leder till att det blir en kamp, om professuren, mellan ett naturvetenskapligt och ett i huvudsak humanistiskt synsätt. Men mitt huvudsakliga syfte är att visa på hur de sakkunniga utifrån sina två olika vetenskapliga synsätt (naturvetenskaplig och en mer humanistisk) sökte tolka Eneroths testamentsföreskrifter till deras eget vetenskapliga synsätts fördel.

Allt det som jag här ovan har redogjort för återkommer i uppsatsen, men innan vi börjar följa tillkomsten av den Enerothska professuren kan det vara bra att känna till vad som menas med ordet/uttrycket "hygien" eftersom det kommer att dyka upp lite här och var.

Enligt Nordisk Familjebok, 1909, så är det "vetenskapen om villkoren för fullständig hälsa till både själ och kropp". Den berör allt som kan påverka människans liv både positivt och negativt, t ex kläder, luft, bostad, mat, sysselsättning och friskvård.<1> Men nog sagt om detta nu börjar vi vår färd i tiden för att följa tillkomsten av den Enerothska professuren.

OLOF ENEROTH'S LIV, HANS TESTAMENTE MED DESS DONATION, TOLKNINGARNA AV HANS TESTAMENTSFÖRESKRIFTER OCH TILLKOMSTEN AV DEN ENEROTHSKA PROFESSUREN.

Olof Eneroths liv och hans testamente.

Per Olof Emanuel Eneroth (1825-81) växte under knappa förhållanden upp i Stockholm. Han ägnade sig åt diverse akademiska studier och i 25-årsåldern uppnådde han fil.kand. i Uppsala. På grund av fysiska besvär och en känsla av att studierna var ofruktbara upphörde han helt med studielivet.<2>

Han tog anställning på en handelsträdgård och började även studera växtodling och parkkonst. 1856 blev han lärare vid Svenska trädgårdsföreningens elevskola och två år senare ledamot i lantbruksakademin.<3> Han intresserade sig också för frågor rörande uppfostran samt den svenska folkskolan. På samma sätt som det var trädgårdsmästarens uppgift att förädla naturen var det skolans uppgift att förädla (läs: uppfostra) eleverna.<4>

Mellan 1863 och 1869 färdigställdes handskriftserien "Om folkskolan i Sverige" i vilken han bland annat förde fram sina idéer kring en reorganiserad folkskola. Eneroth berörde hur viktigt det är med sång, lekar, kroppsövningar och hälsolära i skolan. Genom studier av matematik och naturlära skulle barnen enligt Eneroth komma att "inse lagarna för livet, både människans eget samt djurens och växternas".<5>

Enligt sitt testamente som han upprättade 1876 skulle hans kvarlåtenskap överlämnas åt Stockholms fria högskola till "bildandet av en professur i läran om sambandet mellan naturlagarna och människans sedliga och fysiska natur med särskild hänsyn till det uppväxande släktets fostran till andlig och kroppslig hälsa". Men om man vid tillsättandet av professuren inte skulle lyckas få tag på en forskare som kunde tänkas ha tillräcklig kapacitet för att klarlägga detta samband skulle man istället tillsätta en professur i "svensk kulturhistoria med allsidig omfattning". Med begreppet kultur menas då både människo- och naturförädling samt pedagogik.<6>

Eneroths donation till Stockholms högskola och tolkningarna av hans testamentsföreskrifter.

1882 överlämnades Eneroths donation på drygt 52 000:- till Stockholms högskola men den föll snart i glömska, dels beroende på att penningssumman inte var så stor, men det huvudsakliga skälet var svårigheten att tolka hans testamentsbestämmelser. Inom vilket eller vilka ämnen skulle man kunna uppnå det Eneroth önskade? Hans tankar sågs av många som drömmier omöjliga att realisera.

1920 bildades Stockholms högskolas humanistiska fakultet och eftersom man inom den ansåg att Eneroths fond var av humanistisk karaktär ville den tillgodoräkna sig fonden som nu hade stigit till ett värde av 236 000:-. 1923 föreslog den humanistiska fakulteten att man skulle inrätta en professur utifrån Eneroths mer lättolkade andrahandsalternativ. Man ville att det skulle vara en professur i "nordisk och jämförande fornkunskap". Men beroende på svårigheterna att tolka Eneroths testamente kunde högskolans styrelse inte godta förslaget.<7>

Inte förrän 1932 drogs diskussionen kring professuren igång igen, drivande kraft var nu högskolans rektor Sven Tunberg. Han ville föra frågan till ett avgörande. Själv tyckte han att det skulle vara en professur i pedagogik. Både den humanistiska och den matematisk-naturvetenskapliga fakulteten påbörjade då varsin utredning för att visa att just deras fakultet hade rätt till professuren, donationens värde hade nu stigit till 423 000:-. Den sjätte maj 1933 uttalade sig lärarrådet i frågan. Det ansåg att testamentets första alternativ, "sambandet mellan naturlagarna och människans sedliga och fysiska natur" inte var realiserbart. I stället borde man utreda om det inte skulle gå att förverkliga en professur i "svensk kulturhistoria med allsidig omfattning". Men samtidigt skulle man även ta hänsyn till testamentets krav på fysiologiskt inriktad forskning.<8>

Upprättandet av den Enerothska professuren.

Lärarrådet försökte alltså göra en kompromiss för att tillfredsställa båda fakulteternas viljor. Men lärarrådet hade glömt att ta hänsyn till Eneroths huvudsyfte som var att professuren skulle ta "särskild hänsyn till det uppväxande släktets fostran till andlig och kroppslig hälsa". Därför vidtog högskolans styrelse en ny utredning som kom fram till att man skulle använda testamentatorns egna ord när man skulle utlysa professorstjänsten. Så i stället för att ha klart definierade krav på vad för slags kompetens de sökande skulle ha så tänkte man utgå från de sökande och se hur nära de i sin verksamhet kom Eneroths egna ordalydelse i testamentet.

Men styrelsen gav ändå vissa direktiv angående vad för slags kunskapskrav man skulle kunna ställa på de sökande. De skulle känna till fysiologins arbetsmetoder och resultat, men även vara humanistiskt bildade. Huvudkravet var att "den blivande professorn dokumenterat sitt intresse för uppfostrans problem och sin förmåga att genom vetenskapligt arbete på fruktbarande sätt bidra till dess behandling". Den femte april 1934 upprättades och ledigförklarades Olof Eneroths professur.<9>

HUR KAN PSYKOLOGER OCH FYSIOLOGER KÄMPA OM SAMMA PROFESSUR?

Som vi nu kan se hade man inom styrelsen äntligen lyckats komma fram till en lösning på problemet hur man utifrån Eneroths testamente skulle kunna upprätta en professur. Men en viktig fråga kvarstod. Skulle det vara en professur med i huvudsak naturvetenskaplig inriktning eller skulle den vara av humanistisk karaktär. Det vill säga, hur skulle man gå tillväga för att studera de problem som professuren var satt att lösa? Var fanns svaren att finna? Var det inom psykologin eller fysiologin? Längre fram i uppsatsen kommer vi se att av de fyra professorer som var satta att bedöma de sökande så var två av dem fysiologer. Av de två andra så var den ene experimentell psykolog och den andre professor i praktisk filosofi samt mycket intresserad av sociologi. Men en sak har de gemensamt, och det är att de alla lyckas komma fram till att just utifrån deras naturvetenskapliga eller mer humanistiska synsätt kunde man nå svaren på Eneroths frågor.

Som vi kommer att se längre fram i uppsatsen så var två av de tre huvudkandidaterna till professuren psykologer (med humanistisk inriktning). Den tredje personen var fysiolog. Hur kom det sig att dessa två vetenskaper kunde anse sig ha de rätta svaren på samma frågor? För att finna en förklaring till det måste vi se vad som under andra hälften av 1800-talet tilldrog sig i Tyskland.

Den historiska kopplingen mellan fysiologi och psykologi.

Psykologin som då var starkt knuten till filosofin började med hjälp av fysiologin att bryta sig loss för att därigenom kunna bli en självständig vetenskap. En del av förklaringen till varför detta kunde ske var att det under den här tiden i Tyskland fanns ungefär dubbelt så många professorer i filosofi som i fysiologi. Men till skillnad mot fysiologin var inte filosofin särskilt attraktiv. Därför var det många sinnesfysiologer som på grund av den hårda konkurrensen om platserna i stället flyttade över till filosofiska institutioner. Men sitt forskningsarbete utförde man på fysiologiska institutioner. Efter en tid inrättades mer specialiserade laboratorier där man enbart ägnade sig åt psykofysiologisk forskning. Psykologins introspektiva undersökningsmetoder som tidigare hade varit väldigt subjektiva blev nu satta under vetenskaplig kontroll.

Den psykologi som nu växte fram fick beteckningen experimentell psykologi. Det var en korsning där fysiologin bidrog med arbetsmetoder och filosofin med förklaringsmodeller till de resultat som framkom. Eftersom de naturvetenskapliga idealen under den här tiden blev alltmer stilbildande, så var det ju inte så konstigt att psykologin i sin strävan att bli accepterad som en vetenskap övertog fysiologins naturvetenskapliga arbetsmetoder. En följd av samgåendet var att psykologins människobild blev mekanistisk, detta på grund av att empirin låg till grund för de arbetsmetoder som man nu började tillämpa.

I slutet av 1800-talet blev alltså psykologin en självständig vetenskap.<10> Men en stor del av psykologin hade ju sin grund i fysiologin så därför började en diskussion mellan olika

psykologiska skolor om förhållandet mellan fysiologi och psykologi. Att psykologin hade stor nytta av fysiologin var det väl ingen som betvivlade. Experimentalpsykologer hade ju tagit intryck av fysiologernas vetenskapliga metod och kopierat deras undersökningsinstrument. Men frågan rörde sig om i vilken grad man kunde överföra fysiologins resultat på psykologin. Det fanns de som hävdade att psykologin helt kunde reduceras till fysiologi eftersom det psykiska ändå bara var uttryck för fysiska processer.<11>

Eftersom psykologin precis hade blivit en självständig vetenskap i Tyskland så motarbetade psykologerna denna åsikt. Risken fanns ju annars att deras vetenskap kunde onödigt förklaras. Som försvar hävdade en del psykologer att psykiska och fysiska företeelser var helt väsensskilda. Vissa psykologer hävdade också att vissa psykiska funktioner saknar motsvarighet inom fysiologin. Som exempel nämndes tanke- eller viljeprocesser.<12> Den berömde psykologen Wilhelm Wundt (1832-1920)<13> hävdade att det visserligen finns en koppling mellan fysiologiska och psykiska processer, men att de psykiska processerna måste förklaras i psykologiska termer. Det går inte att reducera psykiska processer på samma sätt som det går att reducera fysiologiska.<14>

Det här är inte på något sätt en heltäckande förklaring till varför både en fysiolog och två psykologer utifrån sina två olika vetenskaper kan anse sig ha de rätta förutsättningarna för att lösa de problem som Eneroth har ställt upp. Men vad vi kan se är att de två vetenskaperna har vissa beröringspunkter med varandra som säkert gör att de beträffande vissa områden rörande människan kan lösa samma frågeställningar.

Utifrån den här korta redogörelsen kan man ju tycka att det är rätt självklart att Eneroths frågor kan lösas både utifrån fysiologin och psykologin. De har ju båda den naturvetenskapliga empiriska undersökningsmetoden gemensamt (åtminstone vad gäller den experimentella psykologin). Men som vi snart kommer att se så kompliceras frågan, och det av den anledningen att de två psykologerna visserligen i grunden var experimentalpsykologer, men de använde båda två en fenomenologisk metod. Alltså en metod av humanistisk karaktär. Men innan vi går närmre in på detta skall de tre huvudkandidaterna till professuren presenteras.

DE TRE HUVUDKANDIDATERNA TILL PROFESSUREN.

Ernst Abramson, fysiolog.

Han levde åren 1896-1979. Vid den tiden när han sökte professuren var han laborator i fysiologi på Karolinska institutet, han var även lärare i fysiologi på Gymnastiska centralinstitutet. I sin forskning ägnade han sig åt muskelfysiologi, näringsfysiologi och rörelselära.<15>

David Katz, psykolog.

Katz föddes i Kassel, Tyskland, 1884 och dog 1953 i Stockholm. 1901 påbörjade han sina studier vid Göttingens universitet, först matematik och naturvetenskap men han gick med tiden över till psykologi. 1919 blev han professor i psykologi och pedagogik i Rostock. 1933 började man systematiskt att avlägsna judiska professorer från tyska universitet. Detta skedde även med Katz så han blev tvungen att flytta till England. Hans två främsta vetenskapliga arbeten berör människans färguppfattning samt beröringssinnet. Han forskade även inom andra områden, t ex barns intellektuella utveckling men han studerade också hungersinstinkter hos djur. Något vi ska återkomma till är den experimentella fenomenologiska metoden som Katz grundade.<16>

Adhémar Gelb, psykolog.

Gelb levde mellan 1887 och 7/8-1936, han var professor i psykologi och filosofi på universitetet i Halle. På grund av sitt judiska påbrå blev han på samma sätt som Katz förklarad icke önskvärd år 1933. Han flydde då till Amsterdam. Våren 1935 höll han en föreläsningsserie i Lund som handlade om medicinsk psykologi och filosofisk antropologi. Han hade även gett föreläsningar 1934 i Lund. Under tiden i Lund lärde han känna Einar Tegen som senare blev sakkunnig rörande tillsättningen av den Enerothska professuren. I sin forskning angående personlighetspsykologi kunde man se att han var inspirerad av gestaltpsykologin. Gelb kom att ligga rätt så

väl till för att bli innehavare av den Enerothska professuren men han avled innan tillsättningen avgjordes, troligen av lungtuberkulos.<17>

GESTALTPSYKOLOGIN OCH DEN FENOMENOLOGISKA METODEN SAMT KATZ' OCH GELBS KOPPLING TILL DESSA.

Gestaltpsykologin och den fenomenologiska metoden.

Vi har nu sett hur psykologin som självständig vetenskap växte fram genom en korsning mellan fysiologi och filosofi och hur psykologin därigenom övertog den naturvetenskapliga metoden. Och som en följd därav tog man även över naturvetenskapens atomistiska betraktelsesätt. Detta ledde till att man såg på människan som en förening av väldigt små enheter, celler, och om man kunde förstå dessa små enheters funktioner så skulle man kunna förstå hela människans sätt att vara. Så när man skulle förklara hur människan upplevde sin omvärld, så gjorde man det genom att addera de olika sinnesintryck som nådde sinnesorganen och summan blev det totala sinnesintrycket.<18>

Alltså; om man observerar en bil som åker förbi så skulle man enligt detta sätt att resonera kunna ta bort de olika syn-, hörsel- och luktintrycken ett efter ett ända tills bilen upplöses i tomma intet. Gestaltpsykologin var en reaktion mot detta synsätt. Enligt den så räckte det inte med att summera de olika sinnesintrycken för att få fram helhetsintrycket. De menade istället att helheten var större än delarna. Det vill säga, den helhetsbild, eller gestalt, som medvetandet bygger upp av intrycken från yttervärlden har egenskaper som går utöver de enskilda elementens egenskaper. Som exempel kan man ta ett musikstycke. Det går ju att reducera till enskilda noter men om man flyttar om noterna så är det inte längre samma musikstycke, helhetsbilden har ändrats.<19> Kort sagt, gestaltpsykologin går från helhetsupplevelsen till delarna medan den atomistiska psykologin går från delupplevelsorna till helheten.<20>

Den fenomenologiska metod som gestaltpsykologerna använder är inspirerad av Edmund Husserls fenomenologi. Metoden innebär att när man analyserar, hur ett djur eller en människa upplever sin omvärld så ska man göra det på ett beskrivande och fördomsfritt sätt. Så i stället för att undersöka de enskilda sinnesupplevelsorna rent fysiologiskt försöker man på ett deskriptivt sätt redogöra för djurets eller människans upplevelse som sådan av omvärlden.<21>

Detta dynamiska helhetspsykologiska tänkesätt som gestaltpsykologin representerar stod i motsattsställning till den positivistiska behaviorismens mekanistiska reflextänkande. Dessa två psykologiska skolor växte fram under samma tid, men gestaltpsykologin började redan under 1940-talet att tappa mark. Men dess tänkesätt börjar alltmer att komma tillbaka inom de områden "som övergripande brukar kallas humanistisk psykologi och pedagogik" (min understrykning).<22>

Katz' och Gelbs koppling till gestaltpsykologin.

David Katz var inspirerad av Husserls fenomenologiska metod och tillämpade den experimentellt. Som ett exempel på det kan man nämna hans undersökningar av färgfenomenen, då han försökte att på ett objektivt sätt förklara hur människan upplever färger. Hans samtida psykologer studerade ofta människans förnimmelser utifrån ett fysiologiskt perspektiv, de inriktade sig på färgernas klarhet, styrka och mättnad. Katz däremot inriktade sig på vilken betydelse den rumsliga omgivningen hade för människans sätt att uppfatta färgerna. Han ville beskriva hur färgerna som sådana uppträdde för individen i stället för att beskriva dem sinnesfysiologiskt. Det här visar på Katz' vilja att psykologisera psykologin, d v s som här studera färgfenomenens psykologi direkt istället för att göra det på ett sätt som han tyckte att sinnesfysiologin skulle ha klarat av mycket bättre.<23> En annan sak som visar på hans humanistiska läggning är att han inte tyckte att man med hjälp av matematik och statistik kunde föra psykologin framåt.<24>

Som vi redan vet så var även Gelb inspirerad av gestaltpsykologins fenomenologiska metod. Och som vi har sett så är den metoden av en långt mer humanistisk än naturvetenskaplig karaktär. Därför kan man säga att i kampen om att få den Enerothska professuren står det en strid mellan

ett naturvetenskapligt och ett humanistiskt vetenskapsideal. De som har stor möjlighet att påverka stridens utgång är de fyra sakkunniga som med hjälp av sina utlåtanden ska visa vilken vetenskaplig karaktär professuren skall ha och vem som därigenom skall bli innehavare av densamma. Deras viktigaste vapen är hur de tolkar Eneroths omstridda testamente. Om man utgår ifrån och tolkar hans föreskrifter, vilken typ av professur blir det då? Blir den renodlat naturvetenskaplig eller får den en mer humanistisk karaktär? Hur det blev med den saken ska vi nu titta närmare på. Det som nu följer är en genomgång av sakkunnighetsutlåtandet vilket blev färdigt i slutet av augusti 1936. Vi får där se hur de sakkunniga tolkar innebörden i Eneroths testamente och vad för typ av professur de kommer fram till att det bör vara, samt vem av de sökande de tycker är bäst lämpad att bli professursinnehavare. Innan varje utlåtande får vi en kort presentation av den sakkunnige. I Edgar Rubins utlåtande som är det sista av de fyra står inte Gelb nämnd och detta beror på att det slutfördes den 29/8-36, tre veckor efter att Gelb hade avlidit.<25>

DE SAKKUNNIGES UTLÅTANDEN ANG. DEN ENEROTHSKA PROFESSUREN.

Torsten Thunbergs tolkning ang. professurens innebörd.

Torsten Thunberg levde 1873-1952. Han var fysiolog och biokemist. 1905-38 var han fysiologiprofessor i Lund.<26>

För att kunna tolka vad Eneroth egentligen menade med sina testamentsbestämmelser gjorde Thunberg en djupdykning i Eneroths samtida historia. Han visade på att Eneroth dels hade varit djupt troende och haft en idealistisk världsåskådning men även varit en anhängare till empirisk forskning samt ansett den romantiska naturfilosofin ha spelat ut sin roll.<27> Enligt Thunberg hade högskolans styrelse tolkat Eneroths tankar om en koppling mellan naturlagarna och människans natur som om det skulle vara en filosofisk fråga. Thunberg däremot resonerade som så att det redan på Eneroths tid fanns många personer som tänkte sig att människan både till kropp och själ är underställd naturlagarna, en tanke Thunberg ansåg vara ett empiriskt faktum "som nu av ingen betvivlas". Som vi kan se försöker här Thunberg tona ner betydelsen av att ha en humanistisk bildning, vilket ju högskolestyrelsen hade betonat att de sökande skulle ha.<28>

Efter att ha gjort en lång genomgång av olika sätt att tolka Eneroth kom Thunberg fram till att professuren skulle beröra "människans fysiologi med särskild hänsyn till skolhygien".<29> Med hygien avser Thunberg i huvudsak tillämpad fysiologi.<30> En del personer tyckte ju att det skulle vara en professur enbart i psykologi och pedagogik. Men det tyckte inte Thunberg. Han tyckte att det huvudsakligen var fråga om en professur i fysiologi. Men eftersom psykologin har vissa beröringspunkter med fysiologin bland annat genom sinnesfysiologin så skulle psykologin automatiskt få ett visst utrymme inom professurens ramar. Vad gällde pedagogiken så fick den väl nöja sig med det utrymme den gavs genom att professuren även skulle beröra "tillväxtårens hygien".<31>

På så vis kom Thunberg fram till att vad som krävdes av den blivande professursinnehavaren var fysiologisk duglighet, men han såg även "uppfostringshygienisk kompetens som en viktig merit".<32>

Thunbergs bedömning av de sökande.

Ernst Abramson var en välutbildad fysiolog som i sin verksamhet hade berört "gränsområdet mellan fysiologi och hygien". Abramson hade ägnat sig mycket åt kroppslig och själslig fostran som byggde på olika former av kroppsovningar. Genom sin läkarutbildning hade han även kommit i kontakt med pediatrik (läran om barnsjukdomar) och hygien. Thunberg tyckte att Abramson var en mycket duktig experimentator. "Hans resultat äro av betydelse för det upp- växande släktets fostran till hälsa.". Med andra ord, Abramson var kompetent till professuren.<33>

Thunberg tyckte att Adhémar Gelb var väl insatt i de experimentella metoder som är gemensamma för fysiologin och psykologin. Gelbs skrifter angående färgsinnet, rums- och tidsuppfattningen samt språkets psykologi visade att han behärskade det sinnesfysiologiska

arbetsområdet. Men Tunberg var kritiskt inställd till Gelbs totalistiska synsätt rörande hur människan reagerar på intryck utifrån. Gelb var i och för sig en mycket duktig vetenskapsman men eftersom han endast behärskade de områden av fysiologin som har beröringspunkter med psykologin, det vill säga vissa delar av nervfysiologin och sinnesfysiologin så ställde sig Thunberg frågan om Gelb kunde anses vara kompetent.<34>

Men innan vi får veta hur han besvarade sin fråga ska vi se vad han ansåg om Katz. Detta på grund av att Katz och Gelb gavs en mycket likartad slutbedömning rörande deras duglighet.

David Katz' arbeten rörde sig inom gränsområdet mellan psykologin och fysiologin. Han hade en medryckande personlighet och var duktig på att inspirera andra till vetenskapligt arbete. Han var väl insatt i den metodik som sinnesfysiologin arbetar med och trots hans ibland ytliga uttalanden fick han ändå anses som en av de främsta sinnespsykologerna.<35>

Och nu till Thunbergs slutbedömning av Katz och Gelb. Thunberg ansåg att de inom vissa centrala stycken av människans fysiologi helt saknade vetenskaplig utbildning. Men eftersom den Enerothska professuren inte var något examensämne, vilket betyder att det inte ingår i en ämneskombination som motsvarar en filosofisk examen, så skulle de i sin undervisning kunna avgränsa sig till sina specialområden. Något som inte var möjligt när det gällde ett examensämne eftersom man då var tvungen att behärska alla områden inom ämnet.

Gelb och Katz var väl insatta i sinnesfysiologins metoder och de var även mycket skickliga inom de områden där sinnesfysiologin och psykologin berör varandra. Så om de skulle ges möjlighet att begränsa sina undervisningsområden så var man enligt Thunberg tvungen att betrakta dem som "fakultativt kompetenta till professuren".<36>

Thunbergs förslagsordning blev följande;

- 1) Ernst Abramson
 - 2) David Katz
 - 3) Adhémar Gelb
- <37>

Einar Tegens tolkning ang. professurens innebörd.

Einar Tegen levde åren 1884-1965.<37> 1931-37 var han professor i praktisk filosofi i Lund och 1937-52 var han professor i samma ämne på Stockholms högskola. Från att ha varit anhängare av Uppsalafilosofin gick han med åren över till en empirisk samhällsforskning, utöver filosofin var han också mycket intresserad av sociologi.<39>

Einar Tegens utlåtande är det längsta av alla, han fyller ungefär 180 av det sammanlagt 300 sidor långa sakkunnighetsutlåtandet. Utredningen om professurens innebörd är mycket grundlig.<40>

För det första ska den empiriska metoden ligga till grund för all forskning inom professuren, detta på grund av att Eneroth själv hade dragits till empirin. Tegen tyckte även att professuren skulle ha en "filosofisk" eller teoretisk betoning. Med detta menade han att materialet som samlades in skulle bearbetas på ett korrekt sätt så att man utifrån det skulle kunna ställa upp lagar och bygga system.<41>

I forskningen skulle man även ta hänsyn till kopplingen mellan "naturlagarna och människans natur". En annan viktig sak var att man vid utforskandet av människan skulle undersöka både kroppen och själen. Det centrala i professurens forskningsområde var alltså människan själv och då tänkte Tegen "på hela människan, såväl hennes 'sedliga' (andliga) som fysiska (kroppsliga) natur". Han påpekar också att det andliga står nämnt i första hand i Eneroths testamente och får därför inte trängas undan av forskningen rörande det fysiska.

Eftersom professurens forskningsområde skulle gälla människan som helhet så tyckte Tegen att det skulle vara en professur i antropologi med ett tillägg av hygien och pedagogik eftersom professuren även skulle ta hänsyn till "ungdomens uppfostran till hälsa, andlig och kroppslig".<42>

Professuren skulle även studera de "naturlagar" som styr människan för att se på vilket sätt de påverkar människans beteende och hennes utveckling. Efter att ha gjort denna långa uppräkningslista av vad professuren ska innehålla så kom han fram till att: "Det blir fråga om en filosofisk (teoretisk) antropologi på empirisk bas med inriktning på det specifikt mänskliga och med pedagogisk ('hygienisk') syftning eller bättre: med syftning mot ungdomens uppfostran till hälsa."<43>

När han hade kommit fram till den här beteckningen på professuren så frågade han sig om det inte fanns någon möjlighet att placera in den i en redan existerande vetenskaplig disciplin. Och det gjorde det, han visade genom punktvisa jämförelser att hans tolkning av den Enerothska professuren hade sin motsvarighet i den filosofiska antropologins forskningsområde som genom olika empiriska discipliner strävar efter att förstå människans natur. Så genom att bilda en professur i filosofisk antropologi byggd på empirisk grundval som inriktade sig på hälso-pedagogik skulle man få en professur som tillfredställde både fysiologerna, filosoferna och pedagogerna.<44>

Men eftersom en enda person till fullo inte kunde behärska alla de områden som professuren skulle inrikta sig på så gav Tegen vissa riktlinjer för hur mycket man kunde kräva av de sökande. Till att börja med skulle den blivande professorn ha allmänna biologiska kunskaper, viktigast var neurologi och endokrinologi, samt känna till fysiologins forskningsmetoder och resultat. I psykologi krävdes mycket grundliga kunskaper och man skulle ha praktiserat den empiriska psykologin. Den typ av pedagogisk kunskap som Tegen krävde var helt enkelt att man skulle kunna använda sina forskningsresultat för att befrämja ungdomens hälsa.

Den slutliga formuleringen av professuren blir "filosofisk (eller teoretisk) antropologi på empirisk bas och med syftning mot ungdomens uppfostran till hälsa".<45>

Tegens bedömning av de sökande.

Att Ernst Abramson var en duktig fysiolog stod ju helt klart. Däremot hade han brister i sin humanistiska bildning. Han hade inte heller tillräckliga kunskaper inom psykologi och pedagogik. och han saknade förmågan att se människan som en helhet. Kort sagt han var inte kompetent till professuren.<46>

Adhémar Gelb däremot var bra på alla sätt. Han hade goda insikter i experimentalpsykologin. Han hade tidigt tagit intryck av gestaltpsykologerna<47> och hans undersökningsmetod var fenomenologisk. En annan sak som utmärkte honom var att han uppfattade människan som en psykofysiologisk helhet. Men han betonade att utöver denna sammanflätade helhet fanns det något mer, "det andliga".<48> Hans pedagogiska kunskaper var goda, han var väl insatt i barn- och ungdomspsykologi. Han var en empiriker som i sin forskning ägnade sig åt det "centralt mänskliga" och sina resultat tillämpade han på barn och ungdomar. Hans fysiologiska kunskaper var goda och han hade även studerat ett flertal humanistiska ämnen, däribland filosofi. Han var med andra ord kompetent till den Enerothska professuren.<49>

David Katz var en välkänd experimentalpsykolog som i sin forskning tillämpade den fenomenologiska metoden.<50> Han hittade hela tiden på nya experiment och han var en mästare i att iakttä och beskriva det han studerade.<51> Sina studier av djur använde han för att öka kunskapen om människan. Han hade också utfört ett flertal arbeten rörande barnpsykologi och pedagogik. Tegen ansåg även Katz som kompetent till professuren.<52>

Tegen ansåg alltså att både Gelb och Katz var kompetenta. Men Gelb var ändå den bästa, av ett flertal orsaker. Gelb var mer betydelsefull för antropologin, han hade sysslat med det centralt mänskliga medan Katz har ägnat sig åt de områden som är gemensamma för människor och djur. Gelb hade en bättre förmåga än Katz "att inordna sina resultat och teorier i ett omfattande filosofiskt sammanhang". Gelb hade en bredare humanistisk bildning än Katz. Vad gällde småbarnspedagogik så var ju Katz den bästa av de två. Men om man såg på deras allmänna kunskaper i pedagogik så kunde man se att Gelb hade en mycket större bredd. Så när Tegen i slutet av sitt utlåtande rangordnade de två så satte han Gelb som etta och Katz som god tvåa.<53>

Jens Lindhards tolkning ang. professurens innebörd.

Jens Lindhard levde i Danmark mellan 1870-1947. Han var fysiolog och innehade 1917-35 en professur i gymnastikteori vid Köpenhamns universitet.<54>

Lindhard tyckte att professuren i huvudsak skulle vara inriktad på "utvecklingsårens fysiologi och hygien", men den blivande professorn skulle även tillgodogöra sig grunderna inom pedagogik. Den vetenskapliga forskningen skulle komma i första hand och undervisningen i andra, därför krävdes en person med praktisk erfarenhet av den moderna naturvetenskapens metoder. Vid bedömningen av de sökande tyckte inte Lindhard att det viktigaste var vad den sökande hade presterat utan snarare vad den sökande skulle kunna komma att prestera, den blivande professursinnehavaren fick alltså inte vara alltför gammal.<55>

Lindhards bedömning av de sökande.

Lindhard ansåg att Ernst Abramson hade en bred fysiologisk utbildning. I sina arbeten kring "fysisk fostran" hade han i huvudsak inriktat sig på "kroppsovningarnas fysiologiska grundlag" men han hade även berört de praktiska och pedagogiska aspekterna. Abramson arbetade både experimentellt och statistiskt och inom sitt forskningsområde var han en ung pionjär med framtiden för sig.<56>

Adhémar Gelb var visserligen en mycket duktig experimentalpsykolog men på grund av hans gestaltpsykologiska inriktning tyckte Lindhard att man i de flesta fall inte kunde bedöma hans arbeten utifrån en fysiologisk synvinkel. Enligt Lindhard tycktes ju gestaltpsykologerna anse att "anatomiskfysiologiska betraktelser hämmar psykologen i hans verksamhet och därför i möjligaste mån bör undvikas" Gelbs arbetsområde skulle i och för sig kunna passa inom professurens ramar men frågan var om han skulle kunna "bidraga till förståelsen av samspelet mellan naturlagarna och människans natur".<57>

David Katz var både matematiskt och naturvetenskapligt skolad, men det märktes inte tyckte Lindhard. Katz arbeten hade mycket liten förbindelse med fysiologin, hans område var psykologin och då i synnerhet experimentalpsykologin. Katz gav sig in på en del områden inom fysiologin som det visade sig att han inte behärskade. Katz' verk "Gespräche mit Kindern" betecknade Lindhard som ovetenskaplig. Katz' forskning låg visserligen inom professurens område men den saknade den naturvetenskapliga bindningen. Att Lindhard även tyckte sig se en klar nedgång i Katz' vetenskapliga produktion talade ju inte heller till hans fördel.<58>

Sammanfattningsvis ansåg Lindhard visserligen att Gelb och Katz i kraft av att de var experimentalpsykologer hamnade innanför professurens arbetsområde, men det var också nödvändigt att ha goda kunskaper i fysiologi och anatomi för att därigenom bättre kunna förstå kopplingen mellan själen och det centrala nervsystemet. Enligt Lindhard saknade ju både Katz och Gelb dessa kunskaper så därför skulle det nog bli svårigheter om någon av dem fick professuren. Men om han ändå skulle vara tvungen att välja mellan någon av de två så skulle han trots Katz' högre ålder välja honom och det på grund av att hans forskning präglades av en större originalitet än Gelbs.

Ernst Abramson däremot var läkare och fysiolog. Han var väl insatt i naturvetenskapens metoder, intresserad av sociala frågor och "fysisk fostran". Han var helt enkelt den absolut bäst lämpade för den Enerothska professuren.<59>

Edgar Rubin och hans tolkning ang. professurens innebörd.

Den danske psykologen Edgar Rubin levde åren 1886-1951. Mellan 1911 och 1914 studerade han experimentell psykologi i Göttingen. Där utförde han bland annat ett arbete angående förhållandet figur-grund i vilket det klart framgår att han hade ett helhetspsykologiskt synsätt. Från 1924 till sin död var han professor i experimentell psykologi.<60>

Enligt Rubin gick det inte att göra en entydig tolkning beträffande professurens innebörd. Det enda man med bestämdhet kunde säga var att det rörde sig om en professur. Det lustiga med Rubins sakkunnighetsutlåtande är att det redan innan genomgången av de sökande står vem som

borde få professuren. Han var tveksam till om Abramson var kvalificerad till någon professorstitel överhuvudtaget. Katz däremot beskrivs som en banbrytande forskare som skulle vara till stor nytta vid uppbyggnaden av ett nytt psykologiskt centrum i Sverige.<61>

Rubins bedömning av de sökande.

Trots att Enst Abramson hade en grundlig utbildning samt att han hade arbetat inom ett flertal olika fysiologiska områden tyckte ändå Rubin det var tveksamt om han skulle kunna bedömas som kvalificerad till professuren. Först efter att Rubin hade läst Thunbergs redogörelse för professuren gick det upp för honom att även fysiologi kunde rymmas inom dess ramar. Trots detta var han mycket tveksam till om Abramson kunde anses kompetent till den Enerothska professuren.<62>

David Katz var ingen teoribygare men däremot var han duktig på att fördjupa sig i konkreta ting vilka kunde leda till nyskapande upptäckter. Rubin tyckte inte att Katz' psykologiska meriter räckte för att täcka upp hela den Enerothska professuren men gott och väl dess centrala delar. Han hade även berört en del fysiologiska områden genom sin forskning. Han tyckte att mycket av Katz' forskning rörde sig om psykofysik, eller med andra ord "förhållandet mellan den yttre naturen och människans uppfattning av den". Efter att på detta sätt ha visat att Katz behärskade både psykologin och fysiologin avslutade Rubin sitt utlåtande med att än en gång skriva vilken duktig forskare Katz var och vilken tillgång han skulle vara vid bildandet av ett nytt psykologiskt centrum i Sverige.<63>

VILKEN TOLKNING VANN?

Den 21 november 1936 röstade man i lärarrådet, i vilket varje ämne representeras av dess professor, och Katz förklarades då av 25 stycken av de röstande som kompetent till professuren, sammanlagt var det 31 stycken röstande. Katz var i röstningen satt i första förslagsrummet av 16 personer och i andra rummet av 9. Abramson var satt i första rummet av 10 röstande. Hur professorerna röstade återspeglade i stort vilken typ av ämne de representerade.<64>

Anledningen till att det nu blev en professur i pedagogik och psykologi<65> berodde ju inte helt och hållet på att Tegen och Rubin var så skickliga på att argumentera för sin tolkning. Det fanns ett behov av att instifta en professur i pedagogik<66> och redan i mars 1934 hade Kungliga skolöverstyrelsen påpekat detta för Stockholms högskolas styrelse. Även andra organisationer med anknytning till den svenska skolan påpekade detsamma.<67>

Men även om det i huvudsak var de praktiska behoven som styrde valet så att det blev en professur med en dragning mer åt det humanistiska hållet än det naturvetenskapliga så har vi nu kunnat se att det hela föregicks av en lång kamp mellan humanister och naturvetare om vilket område den Enerothska professuren skulle räknas till. Tydligast syntes detta i sakkunnighetsutlåtandet.

VAD HÄNDE SEDAN? ETT LITET EFTERSPEL.

Ernst Abramson blev visserligen god tvåa, men det räckte inte till någon professur. 1938 försökte han igen och då gick det bättre, Abramson blev då professor i födoämneshygien vid Statens institut för folkhälsan och den innehade han fram till 1961.<68>

David Katz blev professursinnehavare men möttes av protester dels på grund av att han var utlänning men den huvudsakliga anledningen var med största säkerhet hans judiska ursprung. Stockholms högskolas Nationalsocialistiska studentförening deltog i ett fackeltåg som NSAP ordnade i protest mot Katz' utnämning. NSSF ordnade även diskussionsmöten rörande tillsättningen.<69> Aftonbladet gick hårt åt utnämningen av Katz till professor. Men det fanns även dags- och veckotidningar som försvarade tillsättningen av Katz, exempelvis Socialdemokraten.<70> Hans installationsföreläsning stördes av att ett flertal åhörare under föreläsningens gång hostade högljutt samt i omgångar klampade ut ur föreläsningssalen.<71> Men allt detta lugnade med tiden ner sig och David Katz var professor fram till 1952 då Gösta Ekman blev ny

professursinnehavare. Bindningen pedagogik-psykologi hindrade en fri psykologisk grundforskning så därför delades den Enerothska professuren 1953 upp i två olika professurer. En i psykologi och en i pedagogik med ett tillägg av pedagogisk psykologi.<72>

LITTERATURFÖRTECKNING.

Böcker

* Enerothska professuren vid Stockholms högskola, sakkunniges utlåtande 1936. * Stockholms högskolas historia före 1950, Sven Tunberg, Stockholm 1957.

* Själen i laboratoriet, Ingemar Nilsson, Lund 1978.

* Universitet och samhälle, red. Thorsten Nybom, Borgå 1989.

* Iakttagelse och upplevelse, Carl Ivar Sandström, Stockholm 1969.

* Gestaltpsykologi, David Katz, Stockholm 1942.

* Handbok i psykologi, David Katz, 2:a uppl., Stockholm 1955.

* Utbildningens idéhistoria, Carl Ivar Sandström, Stockholm 1975.

Tidningsartiklar

* Gaudeamus, nr 3 1937.

* Aftonbladet, 20/2-37.

* Socialdemokraten, 20/2-37 och 14/9-37.

Uppslagsverk

* Bra böckers lexikon band 9.

* Nordisk familjebok, 2:a uppl. band 11.

* Svenskt biografiskt lexikon, band 13 och 21.

* Svensk uppslagsbok, 2:a uppl. band i och 29.

* Nationalencyklopedin, band 1.

* Bonniers lexikon, band 4, 14 och 15.

* Neue Deutsche Biographie, band 6.

* Svenska män och kvinnor, band 7.

* Dansk biografisk leksikon, 3:dje uppl, band 9 och 12.

NOTFÖRTECKNING

<1> Nordisk familjebok, band ii.

<2> Svenskt biografiskt lexikon, band 13, sid 526f.

<3> Ibid, sid 528f.

<4> Ibid, sid 530f.

<5> Ibid, sid 531.

<6> Ibid, sid 532.

<7> Stockholms högskolas historia före 1950, sid 132.

<8> Ibid, sid 133. (Citaten är ifrån Svenskt biografiskt lexikon band 13, sid 532).

<9> Ibid, sid 134f. (Citaten ang. Eneroths huvudsyfte, se not 8).

<10> Själen i laboratoriet, sid 11-15.

- <11> Ibid, sid 62.
 <12> Ibid, sid 64.
 <13> Bonniers lexikon, band 15.
 <14> Själén i laboratoriet, sid 64.
 <15> Svensk uppslagsbok, band 1. Nationalencyklopedin, band 1.
 <16> Svenskt biografiskt lexikon, band 21, sid 7ff.
 <17> universitet och samhälle, sid 63f. Ang. professuren i Halle och flykten till Amsterdam, Sakkunnighetsutlåtandet, sid 109 och 278. Ang. födelse- och dödsdatum, Neue Deutsche Biographie, band 6. Ang. alternativ dödsorsak, Iakttagelse och upplevelse, sid 239 "All sannolikhet talar för att han mördades av nazisterna".
 <18> Gestaltpsykologi, sid 15ff.
 <19> Ibid, sid 13, 18 och 23. Se även Bra böckers lexikon, band 9, "gestaltpsykologi".
 <20> Handbok i psykologi, sid 78.
- <21> Gestaltpsykologi, sid 33 och 36. ordet fenomenologi, Bonniers lexikon, band 4.
 <22> Utbildningens idéhistoria, sid 184f.
 <23> Svenskt biografiskt lexikon, band 21, sid 8.
 <24> Iakttagelse och upplevelse, sid 232.
 <25> Sakkunniges utlåtande, sid 40.
 <26> Svensk uppslagsbok, band 29.
 <27> Sakkunniges utlåtande, sid 242f.
 <28> Ibid, sid 243.
 <29> Ibid, sid 265.
 <30> Ibid, sid 263.
- <31> Ibid, sid 255.
 <32> Ibid, sid 263.
 <33> Ibid, sid 272ff.
 <34> Ibid, sid 278ff.
 <35> Ibid, sid 281.
 <36> Ibid, sid 282.
 <37> Ibid, sid 299.
 <38> Bonniers lexikon, band 14.
 <39> Svenska män och kvinnor, band 7.
 <40> Sakkunniges utlåtande, sid 43-93 behandlar professurens innebörd.
- <41> Ibid, sid 79f.
 <42> Ibid, sid 81f.
 <43> Ibid, sid 83f.
 <44> Ibid, sid 84 och 87ff.
 <45> Ibid, sid 91f.
 <46> Ibid, sid 94f.
 <47> Ibid, sid 109f.
 <48> Ibid, sid 114f.
 <49> Ibid, sid 119f.
 <50> Ibid, sid 121f.
- <51> Ibid, sid 128.
 <52> Ibid, sid 134f.
 <53> Ibid, sid 163ff.
 <54> Dansk biografisk leksikon, band 9.
 <55> Sakkunniges utlåtande, sid 4ff.
 <56> Ibid, sid 18ff.
 <57> Ibid, sid 12 och 15.
 <58> Ibid, sid 15 och 17.
 <59> Ibid, sid 21f.
 <60> Dansk biografisk leksikon, band 12.

- <61> Sakkunniges utlåtande, sid 24f.
- <62> Ibid, sid 30 och 36.
- <63> Ibid, sid 39f.
- <64> Gaudeamus, nr 3/37, sid 18.
- <65> Stockholms högskolas historia före 1950, sid 135.
- <66> Svenskt biografiskt lexikon, band 21, sid 8.
- <67> Sakkunniges utlåtande, sid 266f.
- <68> Nationalencyklopedin, band 1.
- <69> Gaudeamus, nr 3/37, sid 22.
- <70> Aftonbladet, 20/2-37, sid 4. Socialdemokraten, 20/2-37, sid 3.

- <71> Socialdemokraten, 14/9-37.
- <72> Iakttagelse och upplevelse, sid 212 och 217.